

TOM BOYCE

ORKIDEA VAI VOIKUKKA?

**Miksi lapset ovat niin erilaisia
ja miten kaikki voivat kukoistaa**

WSOY

Tom Boyce

ORKIDEA
VAI
VOIKUKKA?

MIKSI LAPSET OVAT NIIN ERILAISIA
JA MITEN KAIKKI VOIVAT KUKOISTAA

Suomentanut Jorma-Veikko Sappinen

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

William Carlos Williamsin runositaatin suomentanut Markus Jääskeläinen.
Alkuperäisteoksen runo kokoelmasta *The Collected Poems; Volume I, 1909–1939*,
copyright © 1938 by New Directions Publishing Corp.
Painettu New Directions Publishing Corpin luvalla.

Muiden sitaattien käännöstiedot viitteissä.
Jos kääntäjää ei ole mainittu, käännös suomentajan.

Alkuteos: *The Orchid and the Dandelion.*
Why Some Children Struggle and How All Can Thrive
Copyright © 2019 by W. Thomas Boyce, MD
Suomenkielisen laitoksen © Jorma-Veikko Sappinen ja WSOY, 2020
Werner Söderström Osakeyhtiö
ISBN 978-951-0-41503-0
Painettu EU:ssa

Jillille, Andrew'le ja Amylle

Sisällys

Johdanto	9
1. Kahden lapsen tarina	17
2. Kohina ja musiikki	36
3. Sitruunamehua, palohälytyksiä ja odottamaton löytö..	64
4. Orkideoiden ja voikukkien orkestrointi.....	86
5. Mistä orkideat (ja voikukat) tulevat?	113
6. Ei ole kahta lasta, jotka olisivat kasvaneet samassa perheessä	146
7. Lasten lempeys ja julmuus	167
8. Lapsuuden puutarhojen kylväminen ja hoitaminen ...	202
9. Orkideoiden ja voikukkien elämänkaari.....	224
10. Isien synnit, armonvälineet.....	258
Lopuksi. Miten auttaa kaikkia lapsia kukoistamaan?..	283
Coda. Paratiisi ehjänä, orkidea ja voikukka.....	308
Kiitokset.....	311
Sanasto	315
Viitteet	318
Hakemisto	345

Johdanto

Jospa lapset, joista olemme eniten huolissamme, ovatkin kaikkein lupaavimpia? Jospa niitä nuoria, joiden elämää sävyttävät myllerrykset ja vaikeudet, odottaakin mitä valoisin, luovin tulevaisuus? Jospa näennäisesti piloille mennyt ja vaivalloinen lapsuus voikin rohkaisevissa ja kannustavissa olosuhteissa johtaa aikuisuuteen, johon eivät sisälly pelkästään normaali elämä ja kohtalainen pärjääminen, vaan myös syvät, rikkaat ihmissuhteet ja loistavat saavutukset? Jospa ne täysin todelliset taakat, jotka lapsen epätavallinen haavoittuvuus aiheuttaa, voivatkin vastaanottavassa ympäristössä olla muovattavissa uudelleen konkreettisiksi psyykkisen sopeutumiskyvyn taidoiksi? Lyhyesti sanoen: jospa joidenkin nuorten elämien näennäisen haurauden ja sekasorron voikin muuntaa muuksi alkemialla, joka koostuu hoivaavista perheistä tai yhteisöistä ja kokonaisvaltaisesta terveydenhoidosta?

Tämä kirja kertoo juuri sellaisesta yllättävästä muutumisesta. Kertomus on ammennettu lasten kehitystä koskevista tutkimustuloksista ja lähes elinikäisestä havainnoimisesta. Tarkkailijana on alkuun nuori lastenlääkäri, josta tulee siunauksen ja onnen myötä isä, isosisä ja lopulta harmaahapsinen, monissa liemissä keitetty lasten ja perheiden neuvonantaja. Tämä tieteellistä ja henkilökohtaista ainesta sisältävä kertomus on ajateltu rohkaisevaksi ja toivoa tuovaksi lahjaksi kaikille niille, jotka opettavat, suojelevat, hoitavat ja kasvattavat lapsia tai ovat heistä huolestuneita. Samoin niille, jotka ovat lapsuudestaan saakka yrittäneet ymmärtää omien koettelemustensa alkuperää ihmisten erilaisuuden pohjalta. Jos elämäne vähänkään muistuttaa omaani, olette

hermoilleet lakkaamatta lastenne hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta ja jo kauan pohtineet, kuinka heidän kamppailunsa ja koettelemuksensa ovat saattaneet jollain lailla aiheutua omistanne. Olette luultavasti olleet innoissanne heidän saavutuksistaan ja murehtineet heidän vaikeuksiaan ja surujaan.

Kun miniämme odotti ensimmäistä lapsenlastamme, vaimoni Jill ja minä heräsimme eräänä yönä sikeästä unesta puhelimen alkaessa päristä räikeästi yöpöydällä. Poikamme soitti melkein 5 000 kilometrin päästä Brooklynista, New Yorkista. Hänen nuori vaimonsa, joka oli raskautensa toisella kolmanneksella, ei ollut saanut unta, sillä kyljessä ja lantiossa oli tuntunut toistuvasti terävää kipua. Kipu oli kovaa, ja varsinkin koska he olivat vauvojen ja raskauksien alalla aloittelijoita, heitä pelotti.

Samalla kun yritimme karistella unta silmistämme, Jill (sairaanhoitaja) ja minä selvitimme kivun esitiedot tokkuraisesti mutta kohtalaisen huolellisesti ja koetimme hahmottaa entistä tarkemmin tuntemuksen tarkan sijainnin, luonteen ja mahdollisen aiheuttajan. Päällimmäisenä yhteisistä mutta ääneen lausumattomista peloistamme oli, että kipu oli merkki synnytyksen alkuvaiheesta ja mahdollisesta 32. raskausviikolla tapahtuvasta enneaikaisesta synnytyksestä, josta äidille ja lapselle koituisi monia vaaroja. Kun kuitenkin saimme kivusta tarkempaa tietoa, aloimme olla melko varmoja siitä, että kipu johtui lihaksen venähtämisestä. Se oli varmaan tapahtunut siksi, että tuo vatsansa suhteettomaan kokoon tottumaton pikkuruinen nainen oli kääntänyt liian äkillisesti kylkeä sängyssä. Rauhoittelimme nuortaparia sanomalla, että kipu menisi luultavasti itsestään ohi ja että lämpötyyny ja vuodelepo nopeuttaisivat helpotusta.

Kun olimme lopettaneet puhelun, käännyin Jillin puoleen ja totesin väsyneesti, että vaikka oli todella suurenmoista, että lapsemme olivat löytäneet itselleen puolison ja perustaneet oman perheen, emme olleet lainkaan tulleet ajatelleeksi,

että se oli tuplannut niiden henkilöiden määrän, joiden takia meidän täytyi murehtia. Olimme melkein kolmekymmentä vuotta lakkaamatta hössöttäneet ja hermoilleet kahden lapsemme sairauksia ja naarmuja, mutta nyt meillä oli heidän lisäksi kolme muutakin – miniä, vävy ja 32 viikon ikäinen sikiö – joista jouduimme kantamaan huolta! Olimme heistä iloisia mutta myös huolestuneita.

Nuo huolet olivat kuitenkin enimmäkseen arkisia ja suhteellisen merkityksettömiä – niitä, jotka ovat tavallisen vanhemmuuden normaaleja maamiinoja: Kaksivuotiaan huuli halkeaa, kun hän putoaa yrittäessään pissata vessanpyttyyn. Viisivuotias tuntee itsensä yksinäiseksi ja hylätyksi lastentarhassa. Yläkoululainen hukkaa yhden vuoden kuluessa viisi takkia ja viisi kirjakaapin riippulukkoa. 12-vuotiasta kiusaavat »kaverit», jotka toistuvasti pakottavat hänet menemään roskapönttöön. 15-vuotias lähettää avoimia kutsuja bileisiin vanhempiansa ollessa matkoilla, mistä nämä ärtyvät ja tyrmistyvät. Sellaiset ovat mitättömiä harminaiheita, joita kaikki vanhemmat ovat muodossa tai toisessa kohdanneet kasvatessaan lapsiaan. Vaikka ne toisinaan jälkepäin naurattavat, ne voivat tapahtumahetkellä aiheuttaa melkoista ahdistusta ja mielipahaa.

Mutta jos oma poika tai tytär on joutunut pahasti tuuliajolle – huumeidenkäyttöön, rikoksiin, masennukseen tai huonoon seuraan – vanhempien huoli on aivan toista luokkaa. Kun lapsi eksyy vaarallisesti oikeasta suunnasta ja alkaa kärsiä terveestä elämästä poikkeamisen pelätyistä, monesti pysyvästä seurauksista, vanhempien huoli tuntuu usein melkein fyysisenä. Tuo vatsaa vääntävä, hätäntynyt, hieman kuvottava pelko ja epätoivo vie yöunet, vaivaa mieltä töissä ja saattaa väärinymmärrysten, katkeruuden ja pettymysten myötä rapauttaa vahvimmankin avioliiton. On lähes sanoin kuvaamattoman tuskallista katsella vierestä, kun oma lapsi luisuu vakavien psykologisten ongelmien, päihderiippuvuuden,

kouluvaikeuksien tai rikollisuuden pimeille maille. Vaikka en ole koskaan joutunut kestämaan sen tason huolia, olen koko elämäni ajan kohdannut niitä suoraan ja unohtumattomasti – sisareni vuoksi. Hänestä lisää tuonnempana.

Yksi tämän kirjan intohimoisimmista tavoitteista on tarjota lohtua ja toivoa juuri sellaisille tuskaisille »perheille»: vanhemmille, opettajille, sisaruksille ja muille, jotka ovat menettäneet uskonsa siihen, että lapseen tai lapsiin kohdistuvat toiveet voisi vielä elvyttää. Ja myös niille, joiden usko lapsen luontaiseen hyvyyteen ja mahdollisuuksiin on järkkynyt. Sillä kielikuvassa, josta tämän kirjan arvoituksellinen nimi on peräisin, eli metaforassa orkideasta ja voikukasta, piilee syvälinen ja usein kätevä totuus vaivan alkuperästä ja yksittäisten elämien korjaantumisesta. Useimmat lapset perheissä, luokkahuoneissa tai yhteisöissä ovat enemmän tai vähemmän voikukkien kaltaisia: he kukoistavat ja pärjäävät melkein missä vain kasvavatkin. Voikukkien tavoin he muodostavat lasten pääjoukon, jonka hyvinvoinnin melkein takaa luontainen vastustuskyky ja vahvuus. On kuitenkin muita, pikemminkin orkideoiden kaltaisia lapsia, jotka saattavat ilman välittävää tukea kitua ja lakastua mutta joista voi – kuten orkideoista – tulla harvinaisen kauniita, monitahoisia ja tyylikkääntä olentoja, jos heidät kohdataan myötätuntoisesti ja ystävällisesti.

Sovinnainen mutta luultavasti riittämätön viisaus kuuluu, että lapset ovat joko »sitkeitä» tai »haavoittuvaisia» suhteessaan vaikeuksiin, joita maailma heille heittää. Meidän ja muiden tutkimukset ovat kuitenkin yhä enemmän paljastaneet, että sitkeä–haavoittuvainen–vastakkainasettelu on väärä tai ainakin harhaanjohtava. Se on virheellinen kahtiajako, joka liittyy nuorten eri alaryhmiin vahvuuden tai heikkouden – voiman tai haurauden – ja peittää alleen syvemmän totuuden, että lapset ovat orkideoiden ja voikukkien tavoin yksinkertaisesti erilaisia alttiudessaan ja herkkyydessään ympäröiville ja ylläpitäville elinolosuhteille. Suurin osa lapsistamme pystyy

voikukkien tapaan menestymään kaikkialla, paitsi kaikkein rankimmissa, julmimmissa olosuhteissa. Sen sijaan vähemmistö orkideoiden lailla joko kukkii kauniisti tai tuottaa pettymyksen kuihtumalla riippuen siitä, kuinka hoidamme ja vaalimme heitä. Tämä kirja paljastaa parantavan salaisuuden, että orkidealapsista, jotka kompastelevat ja epäonnistuvat, voi hyvinkin tulla niitä, jotka vielä piristyvät ja kukoistavat ainutlaatuisella tavalla.

Mutta on muitakin syitä, miksi te, lukijat, saattaisitte haluta perehtyä kertomaani. Olette ehkä vanhempia, jotka ovat pettymyksekseen tajunneet, että koska lapset ovat hyvin erilaisia, tulokselliseen vanhemmuuteen eivät käy mitkään »yhden koon» ratkaisut. Teillä on ehkä lapsi, jolla on suuria vaikeuksia koulussa tai elämässä huolimatta intuitiivisesta käsityksestänne, että hän on lupaava ja huomionarvoinen nuori. Tai olette ehkä opettaja etsimässä entistä parempaa tapaa ymmärtää pökerryttävän sekalaista lapsijoukkoa, jonka opettamisen (ja johtamisen!) olette saaneet niskoillenne. Tai voitte olla niitä, joille orkidea ja voikukka -metafora kuvaa omaa todellisuutta: olette aina vaistonneet sen, mutta ette ole koskaan osanneet pukea sitä sanoiksi.

Esitän tulevilla sivuilla tieteellisiä havaintoja ja toteuttamiskelpoisia neuvoja, jotka sopivat paitsi orkideoiden myös voikukkien elämään. Vaikka voikukkien riski ei ole yhtä suuri kuin orkideoiden, heilläkin on oma ainutlaatuinen valikoi-
mansa psykologisia ja fysiologisia piirteitä. Niiden ymmärtäminen voi johtaa suurempaan tietoisuuteen, menestykseen ja tyytyväisyyteen. Ja myös voikukat kohtaavat olosuhteiden ja sattumien julmat oikut. Kuten tiedämme luonnonkasveja koskevista havainnoista, kasvit saattavat jossain elämänvaiheessa kuihtua riippumatta lajin sitkeydestä ja elinvoimaisuudesta. Joten vaikka tämän kirjan lähtökohtana on lasten herkkyyys heidän sosioemotionaaliseen maailmalleen, alkuperämme ja herkkyytemme muovaavat meitä keski-ikään ja vanhuuteen

saakka. Sen ansiosta ihminen ei ole lajina haavoittumaton, mutta sellainen, jolla on runsaasti mainioita tilaisuuksia aluevaltauksiin ja uudistumiseen.

Nöyrä mutta vakaa aikomukseni on seuraavissa luvuissa antaa hyödyllistä tietoa ja apua monenlaisille lukijoille. Tarkastelemme *varhaisia tutkimuksia* siitä, kuinka stressi ja vastoinkäymiset vaikuttavat lapsen kehitykseen ja mielenterveyteen. Näemme, miten tulivat esiin ensimmäiset vilahdukset siitä, kuinka suuria eroja voi olla neurobiologisessa herkkyydessä sosiaalista ympäristöä kohtaan. Samalla tulee vilpittömästi myönnettyksi tieteellisten keksintöjen usein onnekas ja sattumanvarainen luonne. Selostan, mitä orkideoiden ja voikukkien *kehityksellisestä alusta* tiedetään, miksi kahta lasta ei koskaan kasvateta aivan samassa perheessä ja kuinka *epigenetiikka** on aiheuttamassa vallankumouksen käsityksessämme siitä, millä tavoin geenien ja ympäristön yhteistyö määrää, keitä olemme ja keitä meistä tulee. Teen ajantasaisen yhteenvedon kaikista niistä todisteista, jotka osoittavat miten monella tavalla ihmisorkideoiden ja -voikukkien erot tulevat esiin terveydessä ja geneettisten sairauksien synnyssä, hankituissa kyvyissä ja opillisissa saavutuksissa sekä myönteisissä reaktioissa ennaltaehkäiseviin interventioihin. Käsittelem sen, mitä tiedetään orkidean rakastamisesta, tukemisesta ja rohkaisemisesta – oli kyse sitten lapsesta, oppilaasta, potilaasta tai jopa omasta itsestä – ja sitä, kuinka ihmisorkidean suurenmoisen potentiaalin voi vapauttaa niissä sosiaalisissa ympäristöissä, joita suunnittelemme ja luomme. Maailma on orkidealapsille joskus pelottava ja lannistava paikka, mutta kuten suuresti yllättyen huomasimme, he voivat rakastavan ja kannustavan avun tuella pärjätä ja kukoistaa yhtä hyvin tai paremminkin kuin voikukkalähimmäisensä. Loppujen

* Niitä varten, joita epigenetiikan tapaiset arvoitukselliset termit rasittavat, on sanasto sivulla 315.

lopuksi orkideaa ei määritä haavoittuvuus vaan herkkyys, ja kun herkkyyttä tukee oikealla lailla, se voi puhjeta kukkaan iloisena, menestyksekkäänä ja kauniina elämänä.

Kun kartoitan orkideaelämän määrääviä piirteitä, pohdin myös meistä niitä, jotka ovat suuntautuneet enemmän voikukkamaiseen olemassaoloon, ja panen merkille, kuinka elintärkeitä he ovat sille, mitä George Eliot sanoi »hyvän lisääntymiseksi maailmassa». Vaikka voikukat ovat monin tavoin erikoislaatuista, heidänkin elämässään on kamppailuja ja vaikeuksia, joita on tärkeää ymmärtää ja määritellä. Huomaamme myös, että käyttökelpoisten »orkidea» ja »voikukka»-kategorioiden takana piilee todellisempi jatkumo, maailmaan kohdistuvien herkkyyksien kirjo, jolla meistä jokaisella on oma paikkamme. Loppujen lopuksi on hyvä muistaa, että orkideat ja voikukat täydentävät merkittävästi toisiaan: he hyödyttävät – ja usein rakastavatkin – toisiaan, heidän roolinsa vuorovaikutuksen ja inhimillisen historian sinfoniassa ovat symmetrisiä ja vastavuoroisia ja heidän kehityksensä näyttää kaksi rinnakkaista mutta täysin erilaista ratkaisua niihin vaikeisiin ongelmiin, joita elämä tuo eteen.

Siirtykäämme lopuksi ajattelemaan laajemmin ja globaalimmalla tasolla. Elämme nyt aikaa, jolloin päätään nostaa piittaamattomuus suojella ihmisistä herkimpistä ja avuttomimpia – meidän elinaikanamme tämä tapahtuu ehkä ennenäkemättömällä tavalla. Yhä useammassa maissa, mahdollisesti selkeimmin ja levottomuutta herättävimmän kotimaassani Yhdysvalloissa, kiusataan ja pilkataan puolustuskyvyttömiä, syytetään köyhyydestä köyhiä itseään, ivailaan kodittomia veltoiksi ja kyvyttömiksi, käännytetään pois väkivaltaa pakenevat, ei piitata heikossa asemassa olevista ja torjutaan ja unohdetaan »vähimmät veljet». Olemme maailmanlaajuisesti ja ikävä kyllä yhä laajemmassa mitassa kääntämässä selkämme väheksytyimpien, riistetyimpien ja haavoittuvimpien ihmisten ahdingolle ja tarpeille.

Kuvaavinta tämän kirjan ilmaisemille laajemmille huolille on kuitenkin se, että juuri yhteiskuntiemme *lapset* ovat kaikkein herkimpiä ja alttiimpia kaikista, joilta puuttuu valtaa ja joiden eloonjääminen on eniten armeliaisuuden ja hyväntahtoisuuden varassa. Juuri lapset ovat kykenemättömiä elättämään itsensä, eivät selviydy yksin ilman suojelua tai apua ja ovat kaikkein arimpia valtakuntien virheille ja harkitsemattomuuksille. Vaikka orkidealapset ovat, kuten tulevilla sivuilla näemme, erityisen vastaanottavaisia ja herkkiä sille, kuinka kohtelemme ja suojelemme nuoriamme, ihmisyyhteisöjen ja kansojen laajemmassa mitassa *kaikki lapset* ovat maailman orkideoita.

1

Kahden lapsen tarina

*Ihmeellistä on että
kukka nousee
kukan viereen
ja on sekin
aivan yhtä ihana –
kuin tietyn täydellisyyden
peilit vain
hyvin harvoin voisivat –
hiljaisuus kannattelee niitä –
ilmaantua samaan tilaan.*

WILLIAM CARLOS WILLIAMS, KATKELMA RUNOSTA

»TULIPUNAISET SYKLAAMIT»

Tämä on vapauttava tarina: tarina lapsista, jotka orkideoiden ja voikukkien tavoin poikkeavat jyrkästi toisistaan herkkyydessään ympäröiville olosuhteille. Tämä on tarina, joka on hitaasti mutta varmasti piirtynyt esiin 25 vuotta kestäneissä laboratorio- ja kenttätutkimuksissa. Kirjoittaja on panostanut siihen paljon niin tieteellisesti kuin henkilökohtaisestikin yhtenä tutkijoista, joiden työstä tarina on syntynyt, mutta myös yhtenä lapsista, joille tarina muuttui tuskallisen ja pakottavan todeksi jo paljon ennen kuin mitään tarinaa edes oli kerrottavaksi.

Tarina orkideasta ja voikukasta alkaa siis kahdesta punatukkaisesta lapsesta, joista minä olin toinen. He syntyivät

vähän yli kahden vuoden välein ja kokivat lapsuutensa peilikuvamaisesti kuin kaksoset 1950-luvun keskiluokkaisessa perheessä Kaliforniassa. Kumpikin lapsi sai vanhemmiltaan sodanjälkeisen sukupolven tapaan kaiken mahdollisen rakkauden, toivon ja suuret odotukset. He olivat toistensa parhaat ystävät ja uskollisimmat leikkiverit, ja heidän luonteensa ja herkkyytensä muistuttivat toisiaan niin paljon kuin veljen ja siskon kesken on mahdollista. Perheen ratkaisevana mullistusten ja sekasorron aikana he lähtivät kuitenkin eri suuntiin: toinen polulle, jota sävyttivät opilliset saavutukset, syvenevät ystävyysuhteet, pitkä ja omistautuva avioliitto ja melkein pähevettävän onnekas elämä, toinen kehityskaarelle, joka vei yhä pahempiin mielenterveyden häiriöihin, yksinäisyyteen, psykoosiin ja epätoivoon.

Nuorempi sisareni Mary oli pisamainen, hurmaava pikkutyttö, josta kasvaisi fyysisesti häkellyttävän kaunis nuori nainen. Hän oli sekä kasvoiltaan että olemukseltaan enkelimäinen lapsi, joka lumosi hymykuoppien koristamalla nopealla hymyllään, ujolla pidättyvyydellään ja nuorten, sinisten silmiensä takaa pilkistävällä terävällä älyllään. Murrosiän kynnyksellä hän vaihtoi etunimensä Bettystä Maryksi, mikä ehkä oli vain tuskainen yritys painaa katoavan lapsuuden nollausnappulaa aloittamalla uudestaan toisella nimellä. Mutta hänen taantumisensa elämään, jota riivasivat kärsimys ja työkyvyttömyys, kätki alleen ihmeellisen valikoiman piiloon jääviä mutta todella poikkeuksellisia lahjoja. Hänellä oli taiteilijan silmä ja lähes intuitiivinen kyky nähdä ja luoda kauniita ja viehättäviä fyysisiä ympäristöjä. Toisessa elämässä hänestä olisi voinut tulla maineikas muotoilija tai sisustus-suunnittelija, ja vielä nykyäänkin monet hänen hellästi vaalitut maalauksensa, tuolinsa ja pikkuesineensä koristavat hänen veljiensä ja heidän lastensa kotia.

Mutta Maryn hienoin ja ehkä vähiten näkyvä ominaisuus oli hänen mittava älykkyytensä, joka tuli paremmin

näkyviin, kun hän kasvoi ja opiskeli, ja joka vihdoin palkittiin kandidaatin tutkinnolla Stanfordin yliopistosta ja ylemmällä loppututkinnolla Harvardista. Hänen opettajansa eivät pitäneet häntä pelkästään ahkerana ja lupaavana opiskelijana, vaan lahjakkaana nuorena oppineena, joka oli epätavallisen oivaltava ja lahjakas. Hän oli taatusti perheemme älykkäin, luovin ja nokkelin jäsen, ja hänen isoveljensä pelkkä varjo hänen hämmästyttävän tarkkanäköisyytensä ja näkemyksellisyytensä rinnalla. Mary oli luonteeltaan selvästi sulkeutunut, mutta lapsuusiän lopulla hän oppi saamaan huomiota ja ihailua muilta lapsilta ja solmi useita läheisiä, tyydyttäviä ystävyyssuhteita. Monet alakouluaikaisista ystävyyksistä kestivät aikuisuuteen saakka huolimatta hänen terveytensä surullisesta heikkenemisestä, joka oli pian edessä.

Tuosta työstä, jolla oli punaiset kiharat ja jonka vanhempani toivat vauvana kotiin minun kolmannella ikävuodellani, tuli siis ensimmäinen ja paras ystäväni. Hän oli pysyvä, kätevästi läsnä oleva leikkitoveri, jonka kanssa vietin tuntikausia pelien, mutkikkaiden tarinoiden ja tyylikkäiden fantasioiden parissa. Emme helposti kyllästyneet toistemme seuraan, vaan seпитimme yhdessä loputtomia kertomuksia kuvitteellisista seikkailuista ja vehkeilyistä ja ruokimme yhteisiä kuvitelmiamme maagisilla mielikuvitusleikeillä. Hämmästelin Maryn nerokkuutta, kun hän pystyi yhden päiväunituokion aikana tunkemaan paketillisen rusinoita yksi kerrallaan sieraimiinsa, mistä aiheutui käynti lääkärin vastaanotolla. Siellä limaiset rusinat tyhjennettiin hänestä pitkällä, kiiltävillä pinseteillä, jotka upposivat mahdottoman syvälle kolmivuotiaan nykerönenään. Aloin usein ja äänekkäästi ilmaista närkästykseni hänen taipumuksestaan matkapahoinvointiin pitkällä autoreissuilla, joilla hän takuuvarmasti oksensi istuimelle väliimme, kerran minun päällekin ja toisen kerran kaikkein anteeksiantamattomimmin minun kallisarvoiseen »intiaaniteltaani» (nimitin sitä niin, sillä en vielä tuntenut

sanoja »tiipii» tai »wigwam»). Olin huolissani Maryn turvallisuudesta ja ryntäsin kerran hiekkarannalla apuun, kun hän oli uimarengas tiukasti vyötäisillään päätyntä ylösälaiseksi poijuksi takapuoli pinnalla ja sätkivät jalat ilmassa. Kun olin kääntänyt hänet ympäri, hän köhäisi ulos merivesisuihkun. Olimme yhtä paljon kavereita kuin sisko ja veli, tasaveroisia kumppaneita upeissa, meluisissa leikeissä, joilla ei ollut rajoja eikä juuri sääntöjä, yhtä taipuvaisia käyttämään mielikuvi- tusta rohkeasti. Vaikka en siihen aikaan olisi osannut sanoa sitä, minä todella rakastin häntä niin paljon kuin viisivuotias voi siskoaan rakastaa, ja hän rakasti minua.

Kun nuorempi veljemme syntyi melkein kymmenen vuotta sisareni jälkeen, uppouduimme täysillä isoveljeyden ja isosiskouden iloihin ja palvoimme vanhempimme lailla pidäkkeettömästi tuota odottamatonta, punapäistä vauvaa. Vuodelta 1957 arkistoitu joulukortti veljemme Jimin toiselta elinkuukaudelta on vanginnut perheen fyysisen hellimisen ilmapiirin niin, että sitä on siitä lähtien sanottu »Maagin ihailu -kortiksi». Marysta ja minusta tuli entistä läheisempiä, kun toisinaan kilpailenkin, mutta aina yhtäläisesti, iloitsimme pikkuveljen ilmaantumisesta. Kun mieleemme ja ruumiimme alkoivat muuttua murrosiän alussa, astuimme nuoruuteen niin läheisessä ja välittävässä suhteessa kuin sisarusten kesken on mahdollista – täynnä yhteisiä muistoja, vanhempien rakkauden ympäröiminä ja ymmärtäen samalla tavoin maailman ja elämämme luonteen ja tarkoituksen.

Ja sitten meiltä putosi pohja alta. Perheemme muutti 800 kilometrin päähän San Franciscon lahden ympäristöön, missä isä pyrki valmistumaan tohtoriksi Stanfordin yliopistossa, siinä vaiheessa jo selvästi kypsässä iässä. Kuukausina ennen lähtöpäätöstä hän oli vaipunut syvään masennukseen, saanut »hermoromahduksen», kuten siihen aikaan sanottiin, ja pysytellyt päiväkausia kerrallaan surkeana olohuoneen soh- valla. Hän oli menettänyt työkykynsä ja suistunut näkyvästi

huolestuttavaan tilaan, jossa hän sai rajuja itkunpuuskia ja oli epävarma tulevaisuudestaan. Muutimme silti pohjoiseen ja menetimme kaikki aiemmin tuntemamme yhteisölliset, fyysiset ja pedagogiset ympäristöt. Uimme yhtäkkiä uutuuden meressä ja tyrmistyimme outoja sosiaalisia ja maantieteellisiä maisemia. Tienoo, jolla nyt puuhailimme, oli kartoittamatonta ja tavattoman vierasta. Kouluissa, joita kävimme, oli laumoittain tuntemattomia lapsia, ja koko perheemme tuntui olevan aivan tuuliajolla noilla uusilla, myrskyisillä vesillä.

Mary ja minä menimme kumpikin vieraaseen kouluun ja siirryimme parin vuoden kuluessa yläkoulun vielä vieraammalle ja vihamielisemmälle maaperälle. Pienen lapsen hoitamiseen keskittynyt äitimme yritti parhaansa mukaan pehmentää iskuja, jonka nuoren maailmamme mullistuminen aiheutti, mutta hänen oma tukensa, isämme, oli uponnut jatko-opintojen, luentojen ja opiskelijan velvollisuuksien kaiken aikaa syvenevään kurimukseen. Vanhempiemme avioliitto, jota olivat kaiken aikaa riivanneet eripura ja erimielisyydet – perheen budjetista, lasten kurinpidosta, tahtojen eroista ja kuvitelluista loukkauksista – sai pahaenteisen käänteen kohti vakavia, entistä fyysisempiä riitoja. Kaksi rakasta isovanhempaa ja kaksi setää kuoli, muutimme toistamiseen uuteen kotiin, lähemmäksi Stanfordin kampusta, ja kun isä oli valmistunut, hän siirtyi uuteen, entistä vaativampaan ja kuluttavampaan työhön.

Mikään noista 1960-luvulle astumassa olevan nuoren perheen tapahtumista, joita kertyi rykelmäksi asti, ei ollut poikkeuksellisen vaikea eikä edes vakavuudessaan tai turmiollisuudessaan merkittävä. Moni perhe kokee tavan takaa yhtä suuria tai suurempia mullistuksia ja stressitekijöitä, ja jotkut joutuvat kestävänsä sanoin kuvaamattomia vaikeuksia, joista vain perheen onnekkaimmat jäsenet selviytyvät. Mutta noiden tavanomaisten tapahtuminen kasaantuminen osoittautui hyvin traumaattiseksi sisarelleni. Kun perheemme oli

muuttanut toisen kerran ja Mary oli aloittanut koulunkäynnin sikäläisessä yläkoulussa, hänelle kehittyi koko elimistöön vaikuttava vaikea fyysinen sairaus, joka pysyi useita kuukausia tunnistamattomana ja ahdistavana. Toistuva kuumeilu, koko kehon peittävä ihottuma, joka tuli ja meni, ja pernan ja imusolmukkeiden turpoaminen viittasivat aluksi leukemiaan tai imusolmukesyöpään. Siksi hän joutui monta kertaa sairaalaan ja kestämään kivuliaita, invasiivisia kokeita. Mutta lopulta myös Maryn niveliin alkoi sattua, ja sairaus kyettiin tunnistamaan Stillin taudiksi, yleisoireiseksi lastenreumaksi. Vanhempamme ottivat hänet pois koulusta, hän oli kokonaisen vuoden vuodelevossa ja häntä hoidettiin aspiriiniilla, steroideilla sekä vuoron perään kuumuudella ja kylmyydellä, jotta vihoittelevat nivelet vertyisivät ja rauhoittuisivat. Isonaveljenä seurasin järkyttyneenä ja levottomana, kun sisareni elämä hajosi tuossa käytävän päässä sijaitsevassa huoneessa. Vuoden loppuun mennessä hän oli kuitenkin toipunut niin paljon, että pystyi palaamaan normaaliin elämään, joskin hän saisi ajoittain niveltulehduksia koko loppuikänsä.

Surullista kyllä, hänen elämänsä ei palannut normaaliksi. Sen sijaan Maryssa alkoi kroonisen reumasairauden jälkeen näkyä merkkejä siitä, että hänen mielenterveydessään oli jokin pielessä. Hän lakkasi syömästä, laihtui ja eristäytyi ystävistään, ja viimein hänellä diagnosoitiin anoreksia nervosa, syömishäiriö, joka vaivaa murrosikäisiä tyttöjä suhteettoman paljon verrattuna poikiin. Hän palasi yhä uudelleen sairaalaan hoidettavaksi ja pakkoruokintaan, ja hän kirjoittautui peräkkäin useisiin sisäoppilaitoksiin, joita hänen psykiatrinnsa pitivät hänelle mahdollisesti sopivina. Siitä huolimatta hän vaipui entistä syvemmälle kurimukseen, jota sävyttivät masennus, unettomuus, eristäytyminen ja yhä epätavallisempi ajattelu ja käyttäytyminen. Lukion loppuun mennessä häntä uhkasi jo mahdollinen tuhoisa skitsofreniadiagnoosi – luultavasti huonoin terveydellinen uutinen, jonka vanhemmat

voivat koskaan kuulla ja jonka saattaa ylittää vain uutinen lapsen kuolemasta.

Maryn luontainen etevyys kuitenkin kantoi hänet lupaa-vasti, joskin juuri ja juuri, opiskelupaikkaan Stanfordissa, missä hän toistuvista mielenterveydellisistä kamppailuis-taan huolimatta loisti poikkeuksellisella tavalla. Jälkeenpäin ajatellen hänen neljä vuottaan alemmissa korkeakouluopin-noissa muodostivat toiveikkaan maiseman yhä suuremmille akateemisille saavutuksille, mutta niiden vieressä oli kaiken aikaa näkyvillä yhä jyrkkenevä alamäki piinattuun, tuskaiseen mieleen. Valmistuttuaan hän opiskeli lyhyen aikaa oikeus-tieteellisessä tiedekunnassa San Franciscossa, kunnes hänet hyväksyttiin teologian maisterin opinto-ohjelmaan Harvar-din teologiseen tiedekuntaan. Siellä hän toivoi saavansa tie-toa henkilökohtaisista uskonnollisista kokemuksista, niiden yhteisistä piirteistä ja liittymisestä psykiatrisiin oireisiin. Hänen omat psykoottiset oireensa – ennen kaikkea vihamie-listen, myrkyllisten äänien kuuleminen ja katatoniset tilat, joissa hän ei pystynyt puhumaan eikä liikkumaan – johtivat kuitenkin yhä vaikeampiin ongelmiin. Hänet otettiin monta kertaa sikäläiseen psykiatriseen sairaalaan, ja hän hakeutui useisiin irrallisiin seksisuhteisiin ja tuli viimein raskaaksi.

Raskaus huipentui pitkään, vaikeaan synnytykseen, jossa hänen tyttärensä altistui hapenpuutteelle ja sai kouristuksia. Nykyisin tytär on suloinen 39-vuotias nainen, jolla on erityis-tarpeita. Vaikka vammaisen lapsen kasvattaminen oli omien suurten ja huolestuttavien vaivojen takia selvästikin vaikeaa, Mary oli välittävä ja vastaanottavainen vanhempi, joka kas-vatti tyttärtään rakkauden ja huolenpidon ilmapiirissä. Maryn mielenterveysongelmat aiheuttivat kuitenkin edelleen seka-sortoa ja epätoivoa hänen elämäänsä, ja hänen aikuisuutensa muuttui yhä epäluotettavammaksi kokoelmaksi raunioita, joita pitivät nipin napin koossa hänen omaistensa sinnikkyys ja hänen oma luja päätöksensä olla antamatta periksi.

Auta herkkää lastasi kukoistamaan

MIKSI JOTKUT LAPSET tuntuvat kestävän melkein mitä vain, kun toisille pienetkin vastoinkäymiset ovat liikaa? Kyse ei ole heikkoudesta ja vahvuudesta vaan temperamenttieroista ja fyysisistä reaktioista stressiin, joihin lapsi itse ei voi vaikuttaa. Noin viidesosa lapsista on synnynnäisesti muita herempiä, niin sanottuja orkidealapsia. Heidän vastakohtiaan ovat voikukkalapset, jotka rehottavat tyytyväisinä, olipa kasvuympäristö mikä vain. Orkidealapset vaativat kasvattajiltaan paljon, mutta oikealla tuella ja ohjauksella heidät saa puhkeamaan kukkaan. Jos orkideat jätetään selviytymään yksin, vastoinkäymiset voivat merkitä heille terveyshaittoja ja pahimmassa tapauksessa suistaa heidät kasautuviin ongelmiin.

TUTKIMUKSIINSA TUKEUTUEN Tom Boyce kartoittaa orkidealasten kehitystä ja heille tyypillisiä haasteita. Mikä tärkeintä, hän neuvoo, millä keinoin tukea orkidealasta ja ohjata tätä onnelliseen tulevaisuuteen. Boycen kirja antaa eväitä kaikenlaisten lasten kasvattajille, sillä harva lapsi on puhdas voikukka tai orkidea. Teos on myös vahva puheenvuoro jatkuvan stressin haitoista fyysiselle ja psyykkiselle terveydelle, mikä ei koske vain lapsia vaan kaikkia ihmisiä.

	 9 789510 415030	
www.wsoy.fi	14.4	ISBN 978-951-0-41503-0

Kannen kuva: Istock
Kannen suunnittelu: Työnalle Oy

